

Microviolències: el maltracte reiterat

Jordi Collell

Carme Escudé

Mestres, psicòlegs i màsters en psicopatologia infanto-juvenil

Rebut: 31.01.2025 Acceptat: 05.03.2025

DOI: <https://doi.org/10.32093/ambits.vi.62.504980>

Resum

Microviolències: el maltracte reiterat

Una de les característiques de l'assetjament entre iguals és la repetició d'accions. La violència es construeix lentament en el dia a dia de les relacions, i és aquesta persistència la que provoca en la persona que la pateix una situació d'indefensió i d'estrès crònic que pot afectar negativament el seu desenvolupament. No sempre es tracta de fets molt greus, sinó de victimitzacions menors que anomenem "microviolències".

A vegades però, aquestes microviolències no són exclusives de l'assetjament, sinó que constitueixen una forma habitual de relació. Es banalitzen conductes integrant-se en el repertori quotidià, i representen el símptoma d'un empobriment col·lectiu. Quines són les causes d'aquestes conductes? És freqüent aquest fenomen? És generalitzable aquest sentiment de malestar a l'escola?. Què hi podem fer?

En aquest article, tractem de descriure el fenomen, apuntem alguns dels factors que afavoreixen la seva aparició i increment; i exposem algunes consideracions de cara al seu afrontament.

Paraules Clau: microviolències, bullying, assetjament escolar, clima escolar, regulació emocional.

Abstract

Microviolence: repeated abuse

One of the characteristics of school bullying is the repetition of actions. Violence is built slowly in the day-to-day of relationships, and it is this persistence that causes in the person who suffers it, a situation of helplessness and chronic stress that can negatively affect their development. These are not always very serious acts, but rather minor victimizations that we call "micro-violence".

Sometimes, however, these micro-forms of violence are not exclusive to bullying, but are a common form of relationship. Behaviours are trivialised and integrated into the daily repertoire, and represent the symptom of a collective impoverishment. What are the causes of these behaviours? Is this phenomenon frequent? Is this feeling of discomfort at school generalizable? What can we do about?

In this paper, we try to describe the phenomenon, point out some of the factors that favour and increase its appearance; and we set out some considerations for dealing with it.

Keywords: microviolence, bullying, peer harassment, school climate, emotional regulation

La violència no cau del cel, forma part d'un llarg procés de desenvolupament que comença a la primera infància.

T.P. Thornberry

Sabem que una de les característiques de les situacions d'assetjament entre iguals (*bullying*), és la repetició d'accions negatives i intencionades; que no es tracta de fets aïllats. La violència es construeix lentament en el dia a dia de les relacions, i és precisament la reiteració d'aquestes accions la que provoca en la víctima una situació d'indefensió i d'estrès crònic que pot afectar negativament el seu desenvolupament. Molt sovint no es tracta d'actes molt greus sinó d'incidents menors que es normalitzen en aquest dia a dia. Aquestes petites agressions són les que anomenem "microviolències".

Vam sentir a parlar de microviolències a Éric Debarbieux, en un dels congressos que l'OIVS va fer a Burdeus allà per l'any 2006. S'entén com a "microviolència" un acte de violència que passa inadvertit en no tenir conseqüències rellevants com a fet aïllat. Es tracta de fets que, considerats separatament, semblen no tenir importància. Fets menors (les *minor victimizations* com descriu Gottfredson) que fins i tot es normalitzen en el context de les relacions i que, en la seva repetició, generen un efecte perjudicial en la víctima.

Anomenar amb malnoms, fer burles i acudits sobre algú, fer al·lusions més o menys velades, parlar emprant insults i/o expressions malsonants, fer comentaris sarcàstics, menystenir, excloure de les activitats.... són accions que formen part d'aquest ampli repertori de conductes.

Sense obviar les publicacions, imatges i comentaris fets a través de les xarxes socials, telèfon mòbil, jocs online i d'altres, que sovint es tipifiquen com a bromes.

El juny de 2023, el grup de treball reunit a la UNESCO i el WorldAntiBullyingForum, acordaven posar èmfasi en una nova definició de *bullying* que tingués en compte el fet que "l'assetjament escolar és una conducta que sempre s'esdevé dintre d'una xarxa de relacions escolars i comunitàries. Això representa que el desequilibri de poder entre l'agressor i la víctima està relacionat amb la seva xarxa social i les normes que estructuren les relacions en aquesta xarxa".

A vegades el *bullying* es circumscriu erròniament a una relació diàdica entre "agressor" (més fort) i "víctima" (més feble). S'obvia o es menysté la intervenció del grup. La nova definició fa èmfasi en els comportaments d'assetjament escolar com a actes socials, que recolzen i reforcen els límits de pertinença i exclusió.

A vegades aquestes accions formen part d'un procés d'assetjament i es concentren en un alumne determinat, però no sempre és així. Poden esdevenir una manera de tractar-se, i integrant-se en una pauta relacional més àmplia que impregna la quotidianitat, es converteixen en una forma generalitzada de relació, símptoma d'un empobriment col·lectiu. Solem descriure com a "normal" allò a què ens acostumem. Llavors no es tracta de *bullying* sinó d'un altre fenomen.

Les microviolències com a forma de relació

Hem normalitzat determinades formes de violència? Veiem només les més aparents?

Evidentment no és el mateix la violència que la percepció que en podem tenir d'ella. Pensar que una acció és constitutiva de violència o no, depèn de diversos factors, com per exemple el des d'on situem la nostra mirada o dels propis valors. De tota manera però, els mitjans de comunicació es fan ressò darrerament del fet que hi ha una violència quotidiana que s'estén com més va més, sense que ningú no l'aturi, i ens anem acostumant a pensar que és normal.

Com indica Debarbieux, la mediatització de la violència escolar, ha donat una falsa visió del problema exagerant fets puntuals i minimitzant la importància d'una violència quotidiana, repetitiva en la seva banalitat. Cal reconèixer la importància d'aquestes violències ordinàries insistent en el concepte la construcció lenta de la violència (en el dia a dia de les relacions). L'experiència personal ens diu que les victimitzacions molt greus són poc sovintejades, en canvi aquesta violència forma part del que s'anomena "l'opressió quotidiana" i està directament vinculada amb el clima del centre.

De la nostra experiència en els centres educatius com a docents, i -a partir de xerrades amb membres dels equips psicopedagògics, caps d'estudi, tutors, i en general persones directament implicades en la gestió de la convivència- recollim que, en general, no s'observa l'existència de casos greus d'assetjament en els centres; però sí que es manifesta que en moltes ocasions els alumnes es tracten malament entre ells, fins i tot entre amics. Alguns professors feien especial incidència en el fet que predominen els comentaris despectius, les manques de respecte, els insults: "Es critiquen, es menyspreen" -deien-. "Quan l'altre es queixa, li retreuen que no té sentit de l'humor, que només era una broma". "No donen mai les gràcies, ni s'ajuden entre ells"... "Mostren molt poca empatia i van a la seva".

Òbviament que aquesta descripció no és generalitzable ni atot l'alumnat, ni a tots els centres i situacions; però cal parar atenció i reconèixer la importància d'aquestes violències ordinàries, repetitives en la seva aparent insignificança. Malauradament, no hi ha estudis sobre la seva incidència però sembla existir una percepció de deteriorament creixent del clima escolar, i en aquest sentit, el seu impacte en la qualitat de la convivència, és inqüestionable.

"Un clima escolar positiu ve marcat per la pertinença i la connectivitat. El respecte entre iguals, la seguretat, crear un ambient on estàs bé, feliç d'estar-hi. Cal que les escoles estableixin una línia del què és una conducta acceptable, i que creguin que els alumnes assoliran aquest nivell. Moltes vegades esperem el pitjor dels alumnes i acabem vivint amb aquesta baixa expectativa. Cal crear classes prosocials, que sàpiguen com resoldre conflictes per tal que no escalin. Cal crear oportunitats perquè els nens tinguin amics i suport social"

Hinduja S.&Patchin J.W.

Creix la violència entre els infants i adolescents?

A tall d'exemple recollim un paràgraf recent d'un diari del país: *“Hi ha una violència quotidiana que s'estén com més va més, sense que ningú no l'aturi i ens anem acostumant a pensar que és normal...”* Desconeixem si, com afirma ChristopheGuilluy “ens trobem davant d'un procés de regressió social”, però ens calen mapes per navegar en aquest mar d'incerteses.

En tot cas podem afirmar que es tracta d'un fenomen multicausal, i apuntem aquí alguns aspectes que ens poden orientar de cara a la intervenció. Per esmentar alguns factors, referim (sense ordre prioritzat), els següents:

- Empobriment del llenguatge (paraules pobres = pensaments pobres). Dificultats d'expressió i regulació emocional. Importància de la funció del llenguatge en la conducta d'autoregulació.
- Polarització i manca esperit crític. La incultura, la mediocritat estan ben vistes en un sector important de la població.
- Influència de videojocs i xarxes socials. Normalització de l'addicció al mòbil, als jocs dits “d'acció”; així com la generalització de noves formes d'oci, més individualitzadores, amb poc contacte social.
- Individualisme. La vida és com un anunci, on cal “acumular experiències”. Exaltació del narcisisme (*influencers*), el culte a la pròpia imatge (*selfies*), la societat de l'espectacle -tal com la descriu Guy Debord-, en la que la vida es redueix a la representació i el consum d'imatges.
- I, com a conseqüència de tot plegat, la destrucció de les xarxes de suport i de cooperació, i una sensació generalitzada d'anòmia, de frustració, de lassitud,... vinculada amb la manca d'expectatives -actuals i de futur-.

És generalitzable aquest sentiment de malestar a l'escola?

Ens hi trobem bé? Existeix una sensació de pertinença? Sabem perquè som allí, i què hi fem? És cert que predomina una sensació generalitzada d'anomia, de prostració i de lassitud?

- 1) Potser el primer que caldria fer seria prendre'n consciència, valorar-ho, mesurar i descriure, quantificar-ho (enquestes, pautes d'observació, observatoris de la violència, recollida i quantificació de dades i incidents...). A tall d'exemple, les iniciatives dutes a terme a Anglaterra, pel IPPR (Institute Public Policies Research) o a França (les enquestes i recull de victimitzacions mitjançant el programa SIVIS).
- 2) La teoria de les finestres trencades -*Broken Windows*- (Kelling, G.L., & Coles, C.M.) indica que qualsevol signe visible de desordre, com ara finestres trencades -d'aquí el nom de la teoria; o els actes de vandalisme i conductes incíviques en general, creen un entorn

que promou més violències i desordre. En línia amb aquesta idea de construcció quotidiana de la violència. És per això que es fa incidència en tallar d'arrel aquestes conductes per tal que no escalin i es generalitzin.

De fet es tracta d'una tesi controvertida, que pot dur a plantejaments com el de la "tolerància zero" i a castigar qualsevol conducta que es desviï mínimament de la norma. Tot i això, és important plantejar-nos la necessitat de parar atenció, detectar i intervenir per tal d'evitar que aquestes conductes s'instaurin i es desenvolupin com a forma habitual de relació.

- 3) Millora de les **capacitats comunicatives i del llenguatge**. Segons un informe de l'OCDE (2024), un terç de la població només entén textos curts i amb informació clarament indicada (tram d'edat entre 16a. i 65a.). També l'informe ICILS. (*International Computer and Informations Literacy Study*) mostra que $\frac{3}{4}$ parts dels alumnes de 2n. d'ESO tenen dificultats per destriar la informació d'un text.

Referit a l'alumnat universitari, un recent estudi de l'Observatori Social de la Fundació La Caixa, per exemple, constata també les seves mancances en expressió oral.

Potser -com afirma Postman- "*estem en el procés de convertir una cultura centrada en la paraula en una cultura centrada en la imatge*". Però no podem perdre aquestes capacitats comunicatives. El llenguatge s'adquireix usant-lo, llegint, interactuant. Cal treballar en aquesta millora. "El que no se sap explicar, no es pot transmetre".

- 4) Cal refer el suport mutu. En relació a això, hem d'esmerçar especial interès en la implementació d'activitats d'enfortiment dels vincles i les xarxes de suport. Programes d'ajuda mútua, tutoria entre iguals, alumnes ajudants,... que empararan una millora de la convivència.
- 5) Tenir present la importància de l'**educació emocional**, especialment de la "*perspective tacking*" (presa de perspectiva i comprensió de l'altre, precursora de l'empatia) així com de la **consciència i regulació emocional**. Richard Tremblay (psicòleg i investigador canadenc, reconegut pels seus estudis en psicologia del desenvolupament), situa en l'educació infantil el període crític per a ensenyar els principis bàsics de la interacció social.
- 6) Ús de dispositius mòbils. Hi ha estudis que relacionen l'ús primerenc de tablets amb les dificultats de regulació emocional, especialment de la ira. Així per exemple el seu ús a l'edat de 3,5 anys s'associa amb més expressions de ràbia i frustració en edats posteriors. (Fitzpatrick C. et al.).

Es conclou que l'ús de dispositius mòbils es relaciona amb la desregulació emocional infantil. Michel Desmurget, neurocientífic reconegut per les seves investigacions sobre els efectes de les pantalles en els infants i adolescents, indica que l'ús excessiu de dispositius digitals està afectant el desenvolupament cognitiu, emocional, social i físic dels nens i adolescents.

- 7) Desconnexió i lectura crítica de les xarxes. No estem educats per pensar, no hi ha pensament reflexiu, crític. No es pensa, no es fa una anàlisi, s'actua per raons emocionals. Tal vegada símptomes d'un empobriment col·lectiu. Segons l'estudi "*Flynn*

effect and its reversal are both environmentally caused" (Bratsberg B., Rogeberg O.), el coeficient intel·lectual (IQ) ha mostrat una tendència a disminuir en les últimes dècades en algunes poblacions de l'anomenat primer món. Aquesta disminució s'ha observat després d'un segle de creixement sostingut en els nivells d'IQ, un fenomen conegut com l'efecte Flynn. Aquesta disminució sembla ser causada per factors ambientals. Entre d'altres, s'esmenten: (1) canvis en hàbits i educació: es llegeix menys, es fa un ús excessiu de pantalles i també s'indica la influència d'un sistema educatiu més simplificat, (2) Tecnologia i cultura: Hi ha un consum passiu i massiu d'informació, menys desafiaments intel·lectuals i (3) Manca d'estimulació cognitiva: Es realitzen menys activitats que estimulin la ment (jocs d'estratègia, resolució de problemes). Aquests factors sovint interactuen i el seu efecte es reforça entre ells. Existeixen a més d'altres característiques ambientals que no entrem a analitzar.

- 8) Formació i recerca. En aquest darrer punt fem referència a la necessitat de formació, i especialment de la valoració dels resultats de les intervencions i dels programes que s'implementen, així com la necessitat de fer recerca sobre tots aquests aspectes esmentats.

Els símptomes de l'empobriment col·lectiu estan al nostre voltant, però malgrat la boira cal caminar. Que tinguem sort!

Referències Bibliogràfiques

- Bratsberg, B., & Rogeberg, O. (2018). *Flynn effect and its reversal are both environmentally caused. Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(26), 6674–6678.
- Debarbieux E., (2016) *“L'école face la violence”*. Malakoff: Dunod Ed.
- Debord, G. (1967) *“La société du spectacle”*. París: Buchet/Chastel.
- Desmurget, M. (2020) *“La fábrica de cretinos digitales”* Barcelona: Península
- Fitzpatrick C. et al. (2024) *Early-Childhood Tablet Use and Outbursts of Anger*. JAMA Pediatr.
- Fraillon, J. (2024). *ICILS 2023 International Report: An International Perspective on Digital Literacy*. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). Recuperat de <https://www.iea.nl/publications/icils-2023-international-report>
- Gottfredson, G. (1985) *“Victimization in schools”* New York: Plenum Press
- Guilluy, Ch. (2019) *“No society. El fin de la clase media occidental”*. Barcelona: Taurus
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2024). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying* (3a ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Judt, T. (2016) *“Algo va mal”* Barcelona: Taurus
- Kelling, G. L., & Coles, C. M. (1996). *Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in Our Communities*. The Free Press.
- Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE). (2024). *Segona avaluació de l'OCDE sobre competències de la població adulta*. Recuperat de

<https://www.oecd.org/es/about/news/press-releases/2024/12/adult-skills-in-literacy-and-numeracy-declining-or-stagnating-in-most-oecd-countries.html>

Postman N., (2016) *Divertirse hasta morir: El discurso público en la era del show bussiness*. Madrid: Ed. de la Tempestad

Rodero, E. (2024). *La formació en comunicació oral continua sent una assignatura pendent entre els estudiants universitaris*. Observatori Social de la Fundació "la Caixa". Recuperat de <https://elobservatoriosocial.fundacionlacaixa.org/ca/-/training-in-oral-communication>

Tremblay, R. E. (2000). *The development of aggressive behaviour during childhood: What have we learned in the past century?* *International Journal of Behavioral Development*, 24(2), 129–141.

Correspondència amb els autors: Jordi Collell. E-mail: jcollell23@gmail.com. Carme Escudé. E-mail: carme.escude@gmail.com